

© כל הזכויות שמורות לרחל בן דוד
2020

אין לשכפל, להעתיק, לצלם או לאחסן,
בכל דרך או אמצעי אלקטרוני אחר,
כל חלק שהוא מספר זה.

ט.ל.ח.

מהדורה 3
ינואר 2021

תוכן

3	הקדמה
5	מבנה הבחינה – שאלון 022381
5	מילות שאלה בבגרות
6	טיפים לפתרון הבחינה
7	2. קהילת יהודי קרקוב בתקופת השואה
7	2.1 קהילת קרקוב עד מלחמת העולם השנייה
7	2.1.2 יהודי קרקוב בימי הביניים
11	2.1.2 קהילת קרקוב במאה ה 19
15	2.1.3 קהילת קרקוב בין שתי מלחמות העולם
	2.1.4 סיכום ההרצאה של חווי דרייפוס שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.1.5 דמויות מפתח שצריך לזכור שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.1.6 שאלות חזרה מבגרויות שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.2 המדיניות הנאצית כלפי יהודי קרקוב עד הקמת הגטו שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.2.1 אירועי המלחמה, השלטון הגרמני ומעשי הטרור שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.2.2 מדיניות הנאצים כלפי היהודים וכלפי הפולנים שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.2.3 הקמת היודנראט ותפקידיו שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.2.4 דרכי ההתמודדות של היהודים עד הקמת הגטו בעיר קרקוב ... שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.2.5 דמויות מפתח ותאריכים שצריך לזכור שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.2.6 שאלות חזרה מבגרויות שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.3 גטו קרקוב עד תחילת ביצוע "הפתרון הסופי" שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.3.1 הקמת הגטו – מטרות גרמניות, מקומו ואוכלוסייתו שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.3.2 דפוסי הפעולה של היודנראט בגטו קרקוב שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.3.3 ההתמודדות היהודית עם בעיות הקיום שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.3.4 פעילות תנועות הנוער שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.3.5 דמויות מרכזיות ותאריכים שצריך לזכור שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.3.6 שאלות חזרה מבגרויות שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.4 גטו קרקוב בתקופת "הפתרון הסופי" שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.4.1 המפנה בתולדות הגטו – הגירוש הגדול ביוני 1942 שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.4.2 רקע: הגירוש בחודש מרץ 1942 שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.4.2 התמודדות תושבי הגטו עם אימת התקופה בשלבים הראשונים שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.4.3 שלבים ב"פתרון הסופי" של יהודי קרקוב שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.4.4 דמויות מרכזיות ותאריכים שחשוב לזכור שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.4.5 שאלות חזרה מבגרויות שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.5 המאבק המחתרתי וחיסול הגטו שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.5.1 ההתארגנות המחתרתית של תנועות הנוער בגטו שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.5.2 קשייה ולבטיה של הפעילות המחתרתית עד גירוש אוקטובר 1942 שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.5.3 הפעילות המחתרתית נגד הגרמנים שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.5.4 חיסול גטו קרקוב שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.5.5 דמויות מרכזיות ותאריכים שצריך לזכור שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.5.6 פלאשוב (רק לממלכתי – דתי!!!) שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.5.7 שאלות חזרה מבגרויות שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.
	2.6 רשימת דמויות מפתח שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.

הקדמה

לפני שמתחילים ללמוד, חשוב לי להבהיר כמה נקודות בנוגע למיקודית:

1. פרקי גישור

יש נושאים בתוכנית הלימודים המוגדרים כ"פרקי גישור". פרק גישור הוא מעין פרק מבוא, השלמת פערי מידע. מאחר שאתם לא לומדים את כל ההיסטוריה אלא רק נושאים נבחרים מתוך הנושא, חשוב להשלים לכם את המידע כדי שלא יהיו לכם "חורים" או "קפיצות". על פרקי גישור אין שאלות בבגרות. חשוב להבין אותם ולהכיר את התוכן: זה משמעותי לפרקים הבאים.

2. מורכבות היסטורית ולא סתירות

לפעמים כשקוראים את החומר יש תחושה שיש סתירות. בהיסטוריה מורחב מצפים מכם להבין את המורכבות ההיסטורית של הדברים, את הניואנסים הקטנים יותר, להבין לעומק את התהליכים. לכן, לפעמים נקודות שנדמה לנו שסותרות אחת את השנייה משקפות את המורכבות ההיסטורית.

לדוגמה: שינוי עמדתה של ארה"ב בנושא הקמת המדינה. ארה"ב משנה את עמדתה בהתאם לאירועי מלחמת העצמאות. לכן, לעיתים כתוב שהיא תומכת, לעיתים מסירה את תמיכתה, לעיתים מבקשת לדחות את הקמת המדינה. לא מדובר כאן בסתירה או בשגיאה אלא מדובר במורכבות, בהבנה שאירועי המלחמה משפיעים על ההחלטות הפוליטיות ולהפך.

3. חזרה זו הטמעה

המיקודית חופרת. אני אומרת את זה מראש 😊: חזרה זו הטמעה. כאשר חוזרים על אותו רעיון במילים שונות במקומות שונים, הוכח כי הוא נקלט טוב יותר. בנוסף, אני חוזרת על אותו החומר במקומות שונים כדי להראות את ההקשרים של הנושא בנקודות שונות.

4. תשובות לשאלות

בסוף כל פרק הוספתי תשובות אפשריות לשאלות. תשובות אלו מבוססות ברובן על המחווניים שפורסמו ע"י משרד החינוך. לעיתים יש תשובות נוספות שמתקבלות בנוסף לתשובות אלו, ולכן אלו רק הצעות לפתרון.

כתבתי אותן בנקודות כי הפירוט המלא נמצא במיקודית עצמה.

5. אלוהים בפרטים

בשאלות הבגרות אתם נשאלים על תקופה מאוד מדויקת (לדוגמה: עד הקמת הגטו, לאחר סגירת הגטו, לאחר גירוש מסוים, בחלק הראשון של המלחמה וכו'). שימו לב בעת הלמידה ללמוד את התקופות כדי שתוכלו לענות בצורה מיטבית על שאלות הבגרות.

מבנה הבחינה – שאלון 022381

בתוכנית הלימודים יש 8 נושאי לימוד.
מראש, כל אחד ואחת בחרו ללמוד רק 2 נושאים. לכן, לא להילחץ שבבגרות יש נושאים שכלל לא למדתם.

משך הבחינה: 3 שעות.

מבנה השאלון ומפתח ההערכה:

בכל נושא שני פרקים, ועליך לענות על שתי שאלות:
שאלה אחת מן הפרק הראשון – 35 נקודות.
שאלה אחת מן הפרק השני – 15 נקודות.
סה"כ לנושא: 50 נקודות.

חומר עזר מותר בשימוש: אין

שים לב! תלמיד שאושר לו מבחן מותאם יענה על אחת משתי השאלות הראשונות בכל אחד משני הנושאים שלמד. סך הכל שתי שאלות, לכל שאלה – 50 נקודות.

מילות שאלה בבגרות

אלו ההגדרות המופיעות במחוונים של משרד החינוך:

- **הצג / תאר:** הצגה או תיאור של התופעה, הפעולה האירוע, בלי להסביר את הסיבות להתהוותם, את התוצאות או את ההשפעות. "צילום תמונת מצב": מאפיינים, משתתפים, זמן, מקום.
- **הסבר:** הבהרה, פירוש של העניין המבוקש: סיבות / גורמים שהביאו לתהליך / לפעולה / לאירוע; תוצאות / השפעות של העניין המבוקש.
- **השווה:** יש להשוות בין שני עניינים מבוקשים עפ"י קריטריונים, ולהבהיר את הדומה והשונה בכל אחד מהקריטריונים שהוצעו.
- **הדגם:** הבאת דוגמה הממחישה ומבהירה את העניין המבוקש. צריך לתת דוגמה מפורטת ולא הכללה.

טיפים לפתרון הבחינה

- **לבחור את השאלות מראש**: בתחילת המבחן, יש לבחור את כל השאלות עליהן רוצים לענות לפי הנחיות הבחינה.
- **לכתוב את הנקודות לכל שאלה שבחרת**: אחרי שיודעים על אילו שאלות רוצים לענות, יש לפצח את השאלה ולכתוב בנקודות את התשובות **לכל השאלות**. ככה מורידים את הלחץ, יודעים שרשמנו את כל הנקודות, והתשובה שלכם תהיה מסודרת יותר, ותדעו שלא פספסתם אף שאלה.
- **לפצח את השאלות**: לכתוב את השאלה בכותרות, ואז לכתוב את הנקודות לשאלה. ככה מוודאים שלא מפספסים אף חלק בשאלה, ועונים על כל תת הסעיפים.
צריך להשקיע בזה חצי שעה, אבל יעשה סדר בכל המבחן.

דברים שחשוב לדעת על שאלות

- חוק ה 3**: כאשר מבקשים גורמים, סיבות, נימוקים, וכו', ולא מציינים כמות, צריך לכתוב 3. אם כותבים יותר: הבוחנים בוחרים את הטובים ביותר. לא מורידים על תשובה שגויה אם יש מספיק תשובות טובות אחרות.
- אם יש רק 2 ולא 3, יורד יחסית מעט ניקוד. הסיבה לכך היא שהניקוד לא מתחלק 1/3 לכל גורם, אלא 50% מהניקוד לראשון, 30% מהניקוד לשני, 20% מהניקוד לשלישי.

2. קהילת יהודי קרקוב בתקופת

השואה

2.1 קהילת קרקוב עד מלחמת העולם השנייה

2.1.2 יהודי קרקוב בימי הביניים

פולין הוקמה בשנת 966 כאשר המלך מיישקו הראשון קיבל על עצמו את הנצרות. לאורך ימי הביניים, פולין הייתה מעצמה חזקה באירופה. לאורך השנים, היא איבדה את כוחה, נכבשה ע"י מעצמות זרות, וחולקה. היא תחזור להיות מדינה עצמאית רק לאחר מלחמת העולם הראשונה.

קרקוב הייתה בירת פולין בין המאות ה-11-16. בתקופה זו היא הפכה להיות המרכז התרבותי והאינטלקטואלי של המדינה. היו בה האתרים החשובים עבור הפולנים והיא הייתה מרכז מסחרי חשוב.

הפולנים הם נוצרים אדוקים. כלומר, הזהות הפולנית מזוהה עם הנצרות ולכן, השלטון הפולני מושתת על יסודות נוצריים.

הקהילה היהודית במאות ה-11-15

יחס מלכי פולין ליהודים

החל מהמאה ה-11 יש סוחרים יהודים שגרים בעיר. שליטי העיר מעניקים ליהודים פריווילגיות אישיות (=חוק פרטי, זכויות מיוחדות). כלומר, ליהודים ספציפיים מותר לנהל מסחר, לגור בעיר ולחיות בה בחופשיות.

במאה ה-14, מלך פולין, קזימיז' הגדול, הופך את הפריווילגיות האישיות לכלליות, כמו שקורה בערים רבות אחרות באירופה בתקופה. כלומר, הקהילה היהודית יכולה לחיות בקרקוב ולנהל מסחר. בהמשך הוא אפשר ליהודים לשבת ברחבי פולין. בתקופת שלטונו, היהודים היו במצב טוב. הם נהנו מחופש דת והיה להם רובע יהודי בו היו בית כנסת ומקווה.

המלכים הפולנים התייחסו ליהודים בחיוביות במטרה לחזק את שלטונם: היהודים היו מוכשרים וחיזקו את פולין מבחינה כלכלית ופוליטית. בנוסף, היהודים נתפסו כנאמנים לשלטון וכקהילה יציבה שלא משנה לעיתים קרובות את דרכיה. יחס זה של המלכים אפשר לקהילה היהודית להתחזק בקרקוב (וברחבי פולין), וגבר על החיכוך שהיה ליהודים עם האוכלוסייה הנוצרית.

הפריוולגיות של היהודים

היהודים קיבלו את זכויותיהם ב 3 שלבים מרכזיים :

1. יהודים ספציפיים – במאה ה 11 רק מעט יהודים קיבלו אישור לגור בקרקוב, לקיים מסחר ולקבל את הגנת שליט העיר. (כך נוצר ריכוז ראשוני של היהודים בקרקוב). היא ניתנה ליהודי מסוים שהאצולה או המלך היו זקוקים לו.
2. חידוש הפריוולגיות האישיות : במאה ה 13 קיבלו חלק מיהודי קרקוב פריוולגיה (=זכות) להתיישב בעיר. הפריוולגיה הייתה אישית וניתנה רק לאדם מסוים שהמלך או האצולה הפולנית היו זקוקים לו, לרוב בענייני כספים. בזכות פריוולגיות אלה החלה ההתיישבות היהודית בקרקוב.
3. קבלת פריוולגיות כלליות – המלך קז'ימייז', במאה ה 14 הפך את הפריוולגיות האישיות של היהודים לפריוולגיות כלליות בכל פולין. לכן, הקהילה היהודית בפולין **גדלה**. הוקמו ישיבות בחסות המלך והחלה פריחה של הקהילה היהודית. פריוולגיות אלה **שינו את הקהילה היהודית בקרקוב** והפכו אותה לקהילה חזקה. הן אפשרו את התפתחות היישוב היהודי בקרקוב ופתחו את הגבולות של פולין בכלל וקרקוב בפרט להתיישבות יהודית בקנה מידה גדול. היה זה חלק מהניסיון של המלך קז'ימייז' לחזק את פולין.

למרות החיכוכים עם הנוצרים, היהודים זכו להגנת השלטון, שהצליחה להדוף את שנאת ההמונים אליהם.

מאפייני קהילת יהודי קרקוב בתקופתו של קז'ימייז' הגדול:

- הקמת רובע יהודי גדול בעיר בו יש מוסדות יהודיים.
- גידול דמוגרפי בקהילה היהודית בעיר.
- יהודים הורשו לעבוד במגוון מקצועות מסחר ומלאכה.
- הקהילה היהודית הייתה בקשר טוב עם המלך.

חינוך עם הנוצרים

היהודים והנוצרים היו בסכסוך תמידי בגלל מספר גורמים :

1. גורם כלכלי: **הסוחרים הפולנים** (=הנוצרים) **האשימו את היהודים** בכל פעם שהיו להם הפסדים או קשיים כלכליים, זאת מאחר שראו בהם **מתחרים**. בעקבות האשמות אלו, סבלו יהודי קרקוב **מעלילות דם** (=האשמה שקרית כלפי היהודים, לרוב על בסיס מאפיינים אנטישמיים). הרובע היהודי היה קרוב (פיזית) לשאר השכונות הנוצריות (=הקתוליות) בעיר. לכן, היו חיכוכים רבים בין היהודים והנוצרים. למרות ניסיונות להפריד בין האוכלוסיות, זה היה בלתי אפשרי. **היהודים והנוצרים היו קשורים אחד לשני בקשרי מסחר ועסקים.**

2. **הכנסייה הקתולית:** אחראית על כל הפעילות הדתית בעיר, כולל זו של הנוצרים, היו נציגי הכנסייה הקתולית בקרקוב. נציגים אלו התנגדו לפריוולגיות שקיבלו היהודים ממלך פולין. בנוסף, הכנסייה האשימה את היהודים ברצח ישו ורצתה ליצור הפרדה בין היהודים והנוצרים כי לא רצתה שיהיו ניסיונות גיור של נוצרים.

3. **האוניברסיטה היגלונית:** בתקופה זו הוקמה בקרקוב האוניברסיטה היגלונית (על שם שושלת מלכי פולין). במאה ה-14 למדו בה בעיקר תיאולוגיה נוצרית (=לימודי דת) במטרה להצדיק את צדקת הדת הנוצרית על פני היהדות. לכן, נחשבה אוניברסיטה זו אנטי יהודית. חשוב לציין שיש פולנים נוצרים שראו ביהודים גורם חיובי: הם ייחסו את הפיכת פולין למעצמה אזורית לפעילות הכלכלית והתרבותית של היהודים, שהביאה לפריחה במדינה.

גירוש יהודי קרקוב במאה ה-15

במאה ה-15 כמעט ולא הייתה בנייה באבן בפולין. רוב הבתים הפרטיים נבנו מעץ. בגל שריפות בקרקוב, נשרפו בתים רבים ונגרם נזק רב לרכוש. "השריפה הגדולה" בשנת 1495, התחילה ברובע היהודי בעיר והתפשטה במהירות לשאר חלקיה. חלקים גדולים מקרקוב נהרסו בשריפה זו. היהודים הואשמו בגרימת השריפה (=כחלק מעלילות הדם נגד היהודים).

כתוצאה מהשריפה, יהודי קרקוב גורשו מהעיר. היהודים המגורשים עברו לעיירה קז'ימייז', עיירה הנמצאת סמוך לקרקוב (ובמהלך השנים תהפוך להיות שכונה בעיר, שתהיה "הרובע היהודי"). למרות שלא יכלו לחיות בקרקוב, היהודים המשיכו לעבוד בקרקוב למרות איסורים וקנסות שקיבלו. הם המשיכו לעבוד באופן בלתי חוקי כדי להמשיך ולהתפרנס.

תור הזהב: יהודי קרקוב במאה ה-16

במהלך המאות ה-15 וה-16, בעקבות משברים במערב אירופה, החלו יהודי צרפת וגרמניה להגר למזרח אירופה. חלקם הגיעו גם לקז'ימייז'.

המאה ה-16 היא תור הזהב (=תקופת שגשוג וזוהר) של יהודי פולין בכלל, וקז'ימייז' בפרט. העיירה הפכה בתקופה להיות מרכז יהודי ומשכה אליה תלמידי חכמים. בעיירה זו היהודים נהנו מאוטונומיה דתית מלאה, פיתחו את התרבות והדת היהודית ולמדו תורה. כל זאת, הודות לפריוולגיות שניתנו להם ע"י מלכי פולין.

יהדות פולין הופכת להיות מעצמה והיא זוכה לשגשוג בכל תחומי החיים:

שגשוג דתי

בקהילה היהודית בקז'ימיז' הוקמו **מוסדות יהודיים** כמו בתי כנסת וישיבות. ראשי הקהילה היהודית עסקו גם **בסעד ורווחה** (לפי מצוות התורה), מינוי מנהיגים רוחניים וגביית מיסים עבור השלטונות הפולנים.

שגשוג תרבותי-רוחני

בעיר פעלו **חכמים יהודים** רבים שהובילו את העיר לפריחה תרבותית רוחנית.

אחד הבולטים שבהם היה הרמ"א – **רבי משה איסרליש**, שנחשב עד היום כאחד מפוסקי ההלכה הגדולים והמקובלים. הוא הפך את הספר "שולחן ערוך" **לספר ההלכה של כל העם היהודי**. זהו ספר שאמור לסכם את קביעות כל הפוסקים עד התקופה. הוא כתב את "המפה לשולחן ערוך" והכניס את ההלכות של יהודי אשכנז לפסיקות ההלכה של עדות המזרח ויהודי ספרד שנערכו ע"י רבי יוסף קארו ב"שולחן ערוך".

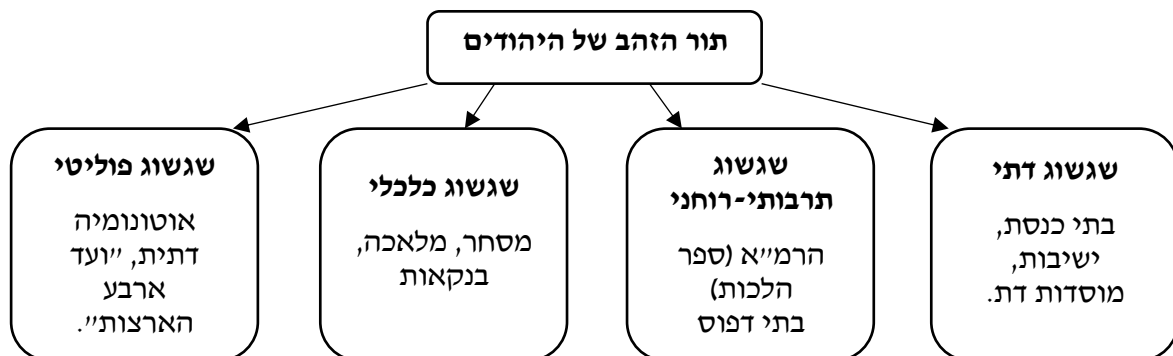
בעיירה הוקם **בית דפוס עברי** שעזר להפיץ את הספרים והכתבים של חכמי העיר.

שגשוג כלכלי

היהודים בעיר עסקו בשלושה תחומים מרכזיים: מסחר, מלאכה וبنקאות. הם זכו להצלחה כלכלית. בעקבות הצלחה זו, **היהודים הואשמו בגזילת** (=לקיחת) הפרנסה של הנוצרים, והשנאה כלפיהם רק הלכה וגדלה.

שגשוג פוליטי

הקהילה היהודית קיבלה **אוטונומיה** כמעט מוחלטת בכל נושאי הפנים (לדוגמה: חינוך ודת). המוסד העליון שעסק בייצוג הקהילה היהודית בפני מלכי פולין היה "ועד ארבע הארצות". למעשה, לא מדובר בארצות שונות אלא במחוזות בפולין עצמה (עם השנים היו יותר מארבעה מחוזות, אבל הוחלט להשאיר את השם כמו שהוא). לועד זה היו **סמכויות שיפוטיות בין הקהילות ובין היהודים בפני עצמם**. כלומר, היהודים זכו לאוטונומיה דתית.

בסוף המאה ה-16 החלה קריסת פולין עקב פלישת כוחות חיזוניים, פרצו פרעות, מגפות והצפיפות עלתה.

המאה ה-17: החמרה במצב היהודים

לאחר תקופת שגשוג, החל המצב של היהודים להידרדר ממספר גורמים:

1. **גורם דתי** – הכנסייה הקתולית התחילה להסית נגד היהודים, הביאה לרדיפתם כמיעוט דתי והחמירה את עלילות הדם כנגדם.
2. **גורם פוליטי** – בתקופה זו בפולין יש אי יציבות פוליטית: היו מרידות של הקווקזים והאיכרים האוקראינים שחיו בפולין כנגד השלטון הפולני. מרידות אלו הובילו לפרעות כנגד היהודים. בתקופה היו מספר פוגרומים (=פגיעה פיזית ביהודים וברכוש יהודי). סדרת פוגרומים אלו נקראו **גזרות ת"ח-ת"ט** או **פרעות חלמניצקי** (על שם המנהג הקווקזי שהוביל את המרד). פרעות אלו היו קשות כל כך **ושליש מהקהילות היהודיות בפולין ואוקראינה נהרסו**.
3. **גורם כלכלי** – התחיל בפולין שפל כלכלי. הפרנסה של יהודים רבים נפגעה, והתחרות הכלכלית עם הנוצרים רק הלכה וגדלה.
4. **גורם דמוגרפי** – בנוסף לפרעות בהן נרצחו יהודים, הייתה **מגפה** שהיו לה הרבה קורבנות בקהילה היהודית.
5. שחיתות בקרב הנהגת הקהילה היהודית.

2.1.2 קהילת קרקוב במאה ה-19

רקע: חלוקת פולין במאה ה-18

לקראת סוף המאה ה-18 פולין מתפרקת, מאבדת את העצמאות שלה ומחולקת בין שלוש המעצמות סביבה: **רוסיה, פרוסיה ואוסטרו-הונגריה**. **קרקוב עוברת להיות תחת שלטון רוסי**, והיהודים החיים בעיירה **קז'ימיז' עוברים להיות תחת שלטון אוסטרו-הונגרי**. כלומר, היהודים היו בבעיה כלכלית: הם אמנם חיו בעיירה קרובה לקרקוב, אבל עבדו בעיר עצמה.

הפולנים (הנוצרים) לא הסכימו לקבל את חלוקת פולין **ומרדו פעמים רבות נגד השלטונות השונים**. המרד הראשון הונהג ע"י **תאודוש קוסצ'שקו** שהיה ממנהיגי התנועה הלאומית הפולנית ותכנן מרד באוסטרו הונגרים להשבת העצמאות הפולנית. הוא הבטיח ליהודים שוויון זכויות אך המרד לא הצליח. בעקבות מרד זה, קרקוב **סופחה לשטחי האימפריה האוסטרו-הונגרית**.

לעיתים קרובות, היהודים **במדינה הצטרפו גם הם למרידות**, לחמו יחד עם הפולנים, ולכן קיבלו **יחס חיובי מהאוכלוסייה הכללית**. (עדיין היו פולנים שהאשימו את היהודים בעזרה למעצמות הכובשות).

גם היהודים וגם הפולנים מושפעים **מרעיונות הלאומיות** באירופה, ורוצים גם הם לאחד את מדינתם ולסלק את השלטון הזר.

בשנת 1795 הם יצאו למרד. **המרד נכשל**, ופולין חולקה שוב. הפעם, גם **קרקוב** וגם **קז'ימייז'** עוברות להיות תחת שלטון **אוסטרו-הונגרי**.

מעמד היהודים תחת השלטון האוסטרו-הונגרי

שילוב היהודים בחברה הכללית

במטרה לזכות בנאמנות היהודים ולשלב אותם בחברה הכללית, השלטון האוסטרו-הונגרי החליט להפוך את היהודים ל**מועילים ונאורים**, ומאפשר להם להשתלב בכל תחומי החיים בעיר. כלומר, במהלך המאה ה-19, היהודים מקבלים **אמנציפציה**, **פריווילגיות חדשות** ו**זכויות אזרחיות** ונחשפים לתרבות והשפה הגרמנית.

פריווילגיות אלו ניתנו ליהודים שמוכנים לעשות שינוי **בצביון החברה היהודית**. כלומר, האימפריה האוסטרו-הונגרית **נותנת הטבות רבות ליהודים המוכנים להשתלב בחברה הכללית ומוכנים להיות יותר מעורבים בסביבתם**. כלומר, לותר על החיים בקהילה יהודית סגורה ועצמאית עם סמכויות שיפוט עצמאיות, לותר על ייצוג פוליטי נפרד ליהודים, יהודים המוכנים להשתלב בנישואין (ולהתבולל), יהודים מוכנים לשלוח את הילדים למערכת החינוך הציבורית (ולא היהודית) ולגור בכל מקום בעיר (ולא רק ברובע היהודי) ולדבר בשפה הגרמנית.

במקביל, יהודים שלא מוכנים להשתלב ממשיכים לחיות כקהילה יהודית סגורה, אבל הם לא נהנו מזכויות אזרחיות ופוליטיות.

פריווילגיות אלו היו הבסיס ל**מודרניזציה**, להשפעת העולם המערבי על העיר ולהתפתחות האופי המיוחד של הקהילה היהודית בקרקוב.

איחוד קז'ימייז' וקרקוב

במטרה להפוך את העיר קרקוב לחלק מהאימפריה האוסטרו-הונגרית, הוחלט לאחד בינה ובין קז'ימייז'. האוסטרו-הונגרים **הורסים את החומות ביניהן**.

מבחינת היהודים, הם **הופכים להיות שוב תושבי העיר ומקבלים אישור לגור ולעבוד בה**. יהודים שהשתלבו בחברה הכללית, נהנים מאותן הזכויות של הפולנים, ואפילו משתתפים **במאבק לקבלת עצמאות של המדינה**. כלומר, יש בעיר **ברית אחים** בין היהודים והפולנים. רוב היהודים שומרים על מאפיינים יהודיים, מזדהים עם השאיפות הלאומיות של הפולנים ונאמנים לקיסר האוסטרו-הונגרי. **יהודי קרקוב נמצאים בקשר הדוק עם האוכלוסייה המקומית**.

פילוג בחברה היהודית בעיר

בעקבות השילוב, נוצרו בחברה היהודית מספר זרמים:

1. אלו המעדיפים את תרבות האימפריה האוסטרו הונגרית – רוצים לשמור נאמנות לקיסר שנתן להם זכויות ואפשרות להשתלב.
2. אלו המעדיפים את התרבות הפולנית המקומית – מזדהים עם השאיפות הלאומיות של הפולנים להקים מדינה עצמאית ולהשתחרר מהשלטון הזר.
3. בדלנות יהודית – יהודים שרוצים לשמור על היהדות שלהם, להמשיך ולחיות בחברה יהודית סגורה. כלומר, להיות מובדלים מהחברה הכללית.
4. לאומיות יהודית – לקראת סוף המאה ה-19 מתחילה התעוררות לאומית של היהודים (הציונות). חלק מהקהילה היהודית בקרקוב מתחילה להבין כי היהודים הם עם ללא מדינה, ומתחילים לפעול למען הקמת מדינה יהודית.

הקהילה היהודית מפוצלת בין הזרמים השונים ויש ויכוח לגבי ייצוג הקהילה כלפי חוץ (הפולנים והאימפריה האוסטרו הונגרית), ולגבי מערכת החינוך היהודית.

יהודי קרקוב עד מלחמת העולם הראשונה

עד מלחמה"ע 1 (1914) חיים בקרקוב כ-32,000 יהודים. הם עובדים בעיקר במקצועות החופשיים, בתעשייה ובמסחר.

מלחמת העולם לא פוגעת ישירות ביהודים (אלא רק באלו שנלחמים בה), אבל היא משפיעה על כל העיר וגורמת **למשבר כלכלי והגעת פליטי מלחמה לעיר** שגרמו לצפיפות ולבעיות כלכליות.

הפולנים מתחילים להאשים את היהודים **בניסיון להחדיר קומוניזם לפולין**. כתוצאה מכך, הם חווים פרעות קשים.

חשוב לציין שהיהודים נפגעים פחות מהפולנים כי **הקהילה היהודית היא גלובלית, ויש ארגונים יהודיים ברחבי העולם שעוזרים ליהודים** (לדוגמה, ארגון הגיוינט העולמי עזר ליהודי פולין להתאושש כלכלית). לכן, יש מתח בין היהודים והפולנים על הפגיעה הפחותה במצבם הכלכלי ועל השתקמותם הדי מהירה לאחר המלחמה.

סיכום: הקהילה היהודית בקרקוב עד מלחמת העולם הראשונה

<u>מזב היהודים</u>	<u>התקופה</u>
פולין מעצמה, חיים יהודים בודדים בערים השונות.	ימי הביניים
יש יותר יהודים בעיר בחסות המלך. הם מקבלים פריווילגיות דתיות וכלכליות. הכנסייה הנוצרית חזקה, קמה האוניברסיטה היגלונית,	המאות ה 13-14
גירוש יהודי קרקוב בעקבות גל שריפות בעיר. פוגרומים ביהודים בעקבות השריפות. היהודים עוברים לחיות בעיירה קז'ימיז' (סמוך לקרקוב)	המאה ה 15
תור הזהב של היהודים. <u>שגשוג דתי</u> : בתי כנסת, ישיבות, מוסדות דת. <u>שגשוג תרבותי-רוחני</u> : הרמ"א (ספר הלכות), בתי דפוס. <u>שגשוג כלכלי</u> : מסחר, מלאכה, בנקאות. <u>שגשוג פוליטי</u> : אוטונומיה דתית, ועד ארבע הארצות.	המאה ה 16
החמרה במזב היהודים, פולין נחלשת. יש פרעות ביהודים (פרעות חלמניצקי). אי יציבות שלטונית, כלכלית.	המאה ה 17:
חלוקת פולין בין 3 מעצמות: רוסיה, פרוסיה, אוסטרו-הונגריה. מרידות של פולנים ויהודים בשלטון.	המאה ה 18:
קרקוב תחת האימפריה האוסטרו-הונגרית. איחוד של קז'ימיז' עם קרקוב (1876). היהודים המוכנים להשתלב מקבלים פריווילגיות. פילוג בחברה היהודית בנוגע לאורח החיים של היהודים.	המאה ה 19:
היהודים לא סובלים באופן ישיר מהמלחמה. יש פגיעה כלכלית בהם (והתאוששות די מהירה). גל פליטים מגיע לקרקוב.	מלחמת העולם הראשונה

2.1.3 קהילת קרקוב בין שתי מלחמות העולם

רקע: המצב הפוליטי בפולין לאחר מלחה"ע 1 וגוש המיעוטים

בשנת 1918, עם סיום מלחמת העולם הראשונה וכחלק מהסכם ורסאי שסיים את המלחמה, פולין קיבלה עצמאות. הגבולות של פולין הוגדרו מחדש והשלטון בה הפך לדמוקרטיה (במקום השלטון המלוכני שהיה קודם לכן).

המפלגות בפולין לאחר מלחמת העולם הראשונה

בדמוקרטיה הפולנית שהתקיימה בין 1922-1926 היו שתי מפלגות עיקריות: **ימנית-קתולית** (נוצרית) שלא הייתה סבלנית כלפי המיעוטים ו**אנטישמית**. ו**שמאלנית**, שהאמינה ברב לאומיות (יש מקום לכל המיעוטים במדינה לחיות זה לצד זה).

מדוע ליצור את גוש המיעוטים?

- המיעוטים הם 30% מאוכלוסיית פולין: פולין לאחר מלחמת העולם הראשונה הפכה להיות דמוקרטית. בגבולות החדשים של פולין נוצר גוש מיעוטים אתניים די גדול, כ-30% מאוכלוסיית פולין הוגדרו כמיעוטים (**ביניהם אוקראינים, גרמנים ויהודים**). קבוצות אלו רצו לקבל יותר זכויות, והם ניצלו את הדמוקרטיה החדשה. הם יצרו את **גוש המיעוטים**. יחד עם גוש השמאל במדינה, הם הצליחו לעלות לשלטון.
- מניעת זכויות פוליטיות מהמיעוטים: הפולנים התחייבו לשמור על זכויות המיעוטים במדינה, אבל יצרו שיטת בחירות שמונעת מהמיעוטים הלאומיים לצבור כוח והשפעה בפוליטיקה. כדי שתהיה להם אפשרות להצביע, הבינו המיעוטים שהם צריכים להתאחד וליצור גוש.
- חיזוק כוח המיעוטים: בניסיון לחזק את הכוח שלהם, המיעוטים במדינה התאחדו ויצרו ב-1922 את **גוש המיעוטים**. **יהושע טהון**, אחד מנכבדי קרקוב, היה אחד מהנציגים ברשימה.

השפעת גוש המיעוטים על הפוליטיקה בפולין בין שתי מלחמות העולם:

- הקמת קואליציה: למרות שמפלגת הימין בפולין זכתה ביותר קולות בבחירות 1922, היא לא הצליחה להקים קואליציה. גוש המיעוטים חבר למפלגת השמאל, והעלה אותה לשלטון. כדי להקים קואליציה צריך שכמה שיותר מפלגות ימליצו עליך, וגוש המיעוטים השפיע אל המפה הפוליטית.
- הסכם של היהודים עם השלטון: יהושע טהון שנבחר במסגרת גוש המיעוטים, הגיע להסכם עם השלטונות הפולני שהיה אמור לשפר את מצבם של יהודי פולין. ההסכם לא יושם בסוף בגלל נפילת השלטון.
- בגלל חוסר מסורת דמוקרטית, היו **משברים פנימיים במדינה**. הדמוקרטיה בפולין התקיימה עד 1926. **הגנרל פילסודסקי** עושה הפיכה צבאית ותופס את השלטון. הוא מקים משטר **בו יש פרלמנט ודיקטטורה**.

היהודים רואים בו תקווה ולוקחים חלק בפוליטיקה הפולנית ויוצרים גוש מיעוטים בהנהגת **יצחק גרינבוים**.

הוא שולט במדינה עד מותו בשנת 1935, ואחריו עולה **מפלגה ימנית קיצונית**.

מאפייני הקהילה היהודית בפולין לאחר מלחה"ע 1

המאפיינים הדמוגרפיים

בפולין היו מעל 3 מיליון יהודים (כ-10% מכלל האוכלוסייה הפולנית). היהודים והפולנים היו שונים זה מזה. **היהודים עירוניים ברובם, עסקו במסחר ותעשייה והשתלבו במגזר הציבורי**. לעומת זאת, הפולנים היו כפריים ועבדו בחקלאות.

בקרקוב היו בשנת 1931 כ-56,000 יהודים (רבע מאוכלוסיית העיר). היהודים בעיר היו קצת שונים משאר יהודי פולין: בקרקוב היו בעיקר בעלי עסקים ובעלי מפעלי תעשייה בגודל בינוני (לעומת ורשה, למשל, בה היו היהודים בעיקר בנקאים או בעיר לודז' בה היהודים היו תעשיינים גדולים). בנוסף, רק בקרקוב יש שופטים יהודים ובעלי משרות ציבוריות.

המאפיינים הכלכליים

לאחר מלחה"ע 1, היהודים היו במצוקה כלכלית. הם קיבלו עזרה מארגון הג'וינט. עזרה זו ומגוון המקצועות היהודים עזרו ליהודי קרקוב להתאושש באופן מהיר יחסית מהמלחמה, ולאחר כשנתיים השתקמו רוב היהודים מהמשבר. מצבם הכלכלי השתפר והם תרמו למדע, הקימו בתי מסחר, מלאכה ותעשייה (הוקמו מפעלים יהודיים).

בשנת 1929 היה המשבר הכלכלי הגדול בארה"ב. נפילת הבורסה האמריקאית גרמה למשבר כלכלי עולמי. הקרע בין היהודים והפולנים מתרחב שוב על הרקע הכלכלי כי היהודים הצליחו שוב לצאת מהמשבר ולהתמודד איתו. בתי מסחר ובתי מלאכה יהודיים התרחבו, יהודים אמידים רבים הקימו מפעלים.

הגנרל פילסודסקי מנהיג תוכנית הבראה במדינה: הוא מטיל מיסים כבדים בפולין על השכבות החזקות, שכבות בהן נמצאים רוב היהודים. אפשר לראות לקראת סוף תקופת שלטונו הרעה והדרדרות במצב של יהודי פולין. הממשלה הפולנית מעלה תוכניות כלכליות במטרה לדחוק את היהודים מתחומי העיסוק שלהם כדי לספק לפולנים מקומות עבודה.

במקביל, בגרמניה, המפלגה הנאצית הולכת ומתחזקת (אחת הסיבות לכך היא המשבר הכלכלי). מתחילות בפולין קריאות אנטישמיות נגד היהודים. הסלידה כלפי היהודים מחריפה ומתחילות להישמע גם בפולין קריאות אנטישמיות, וקריאות לפגיעה כלכלית ביהודים בשביל להציל את כלכלת המדינה.

גורמים אלו מביאים לעזיבה מסיבית של יהודים את פולין (חלקם עולים לא"י במסגרת העלייה הרביעית), והשלטון חסר יציבות.

המאפיינים הפוליטיים

לאחר מלחמת העולם הראשונה היהודים **סובלים מפרעות ומהאשמות של שיתוף פעולה עם הרוסים** במטרה להפוך את פולין לקומוניסטית. יהודי קרקוב מנסים להתארגן ולהגן על עצמם, אך השלטון לוקח מהם את כלי הנשק והם נשארים בלי הגנה.

היהודים **משתתפים בדמוקרטיה הפולנית**: הם מקימים **מפלגות יהודיות** (ורובם לא מצטרפים למפלגות הפולניות). **המפלגות היהודיות בפרלמנט הפולני** משתפות פעולה עם מיעוטים אחרים. בראשן עומד **יצחק גרינבוים** שיוצר את **גוש המיעוטים** במטרה שהפולנים יכבדו את זכויות כל המיעוטים במדינה.

היהודים וגוש המיעוטים מואשמים ב**בדלנות** (כלומר, בדאגה לעצמם). במהלך תקופת שלטונו של **פילסודסקי**, יהודי פולין בכלל וקרקוב בפרט, חיים את חייהם בשקט יחסי. אבל **האוכלוסייה הכללית לא אוהדת אותם ומפעילה לחץ לפעול נגדם כלכלית ופוליטית**.

לאחר מותו של פילסודסקי ב-1935 עולה המפלגה הימנית הקיצונית. לראשונה בפולין נחקקים חוקים אנטישמיים.

המפלגות היהודיות בפולין בין שתי מלחמות העולם

1. **מפלגת "אגודת ישראל"**: הוקמה בקרקוב והיא ייצגה את היהודים החרדים שרואים ביהדות דת בלבד. מפלגה זו רוצה להמשיך את החיים היהודים כמו שהם, עד שיגיע המשיח ותגיע הגאולה. לכן, המפלגה מקימה תנועות ומוסדות (פירוט בהמשך) שטיפלו בחיי היהודים החרדים בקרקוב.
2. **מפלגת "הבונד"**: מפלגת פועלים יהודית. הייתה המפלגה היהודית החזקה בפולין, אבל בקרקוב היה לה כוח יחסית מועט. היא ראתה ביהדות תרבות בלבד. היא הייתה אנטי ציונית (=נגד עלייה לארץ) ואנטי דתית.
3. **מפלגת "המזרחי"**: מפלגה ציונית-דתית שטענה שצריך לשלב בין התפיסה של היהדות כדת ובין העלייה לא"י.
4. **התנועה הציונית**: טענה שהיהדות היא לאום ורצתה להקים מדינה יהודית בא"י.

סיכום: השפעת השינויים הפוליטיים והכלכליים בפולין על יהודי קרקוב

<u>השינוי</u>	<u>ההשפעה על יהודי קרקוב</u>
משבר כלכלי בשנות ה 20, לאחר מלח"ע 1	- יהודי קרקוב מצליחים להתאושש במהירות מהמשבר. - השלטונות מטילים מיסים כבדים על תחומי עיסוק "יהודיים" כמו מסחר ומלאכה. - העלייה הרביעית לא"י – הגירה מפולין.
ההפיכה הצבאית של הגנרל פילסודסקי (1926)	- בהתחלה : שגשוג יחסי. השנים הראשונות נחשבו לשנים טובות עבור היהודים למרות שלא הייתה השתלבות מלאה שלהם. - לאחר זמן : הדרדרות והרעה במצב של יהודי פולין. הממשלה מודיעה על מדיניות הבראה ופוגעת כלכלית ביהודים (מסלקת אותם מחלק מהמקצועות). נחתם גם הסכם אי-התקפה בין גרמניה ופולין.
המשבר הכלכלי העולמי (1929)	- התגברות האנטישמיות: קריאות לפגיעה בפרנסת היהודים כדי לרפא את הכלכלה הפולנית. פגיעה כלכלית גם ביהודי קרקוב.
מותו של פילסודסקי (1935)	- התגברות האנטישמיות : פעם ראשונה יש חוקים אנטישמיים בפולין. ניסיון לאסור שחיטה כשרה, פוגרומים ביהודים, עידוד התנכלויות ליהודים, כרזות אנטישמיות, הכאת עוברי אורח, הפגנות מול חנויות של יהודים.

מאפיינים אידיאולוגיים

בעולם היהודי יש **מאבקים פוליטיים - אידיאולוגיים פנימיים**. הם התווכחו בנוגע לשפה המועדפת, בנוגע ליחס לדת, לציונות ולהשתלבות בחברה. כל אחד מהזרמים הפוליטיים הקים לעצמו מערכת חינוך, תנועות נוער, ארגונים ועיתונים.

הקהילה היהודית עצמה נחלקת (כמעט באופן שווה) בין **שלושה זרמים אידיאולוגיים**: הציונים, האורתודוקסים (=חרדים) והבונד.

א. הזרם הציוני

הצהרת בלפור

בנובמבר 1917 נתנה ממשלת בריטניה את הצהרת בלפור. בהצהרה זו בריטניה מכריזה שהיא מכירה בזכות של העם היהודי להקים בית מולדת בארץ ישראל. בנוסף, עם סיום מלח"ע 1, הבריטים מקבלים מנדט על א"י.

בשנת 1919 היה גל פרעות ביהודי קרקוב. גל זה דחף יהודים רבים לכיוון הציונות והתבונה שרק במדינה משלהם היהודים יכולים להיות חופשיים ולא לסבול מפרעות.

מפלגות שונות בציונות

כשאנחנו מדברים על הציונות התחושה היא שזו תנועה אחת. אבל, בתנועה זו היו חילוקי דעות רבים ופעלו בה מפלגות שונות.

לדוגמה:

- פועלי ציון: טענו שהלאום היהודי וקיומו בארץ ישראל הם החשובים ביותר. לכן, הם פעלו באופן אקטיבי לחינוך ועלייה לא"י.
 - הציונים הכלליים: טענו שלמרות שהיעד הסופי הוא ארץ ישראל, יש להשקיע קודם בשיפור מצב היהודים בפולין.
- בין ראשי הזרם עמד יהושע טהון שהיה הוגה דעות סוחף ומעשי. הוא הנהיג את "המועצה הלאומית היהודית" וב1919 נבחר לראש מפלגה ציונית עצמאית לפרלמנט הפולני. הוא השתתף ב"ועד המשלחות היהודיות" וייצג את המיעוטים בוועידת השלום בפריז לאחר מלחמת העולם הראשונה. בוועידה זו עלה נושא המיעוטים במדינות החדשות שקמו לאחר המלחמה, פולין ביניהן. בפולין, הוא הוביל את חתימת ההסכם שהתנגד לגוש המיעוטים ואמר שכל בדלנות פוליטית מהחברה הפולנית הכללית גורמת נזק ליהודים. בהמשך לפעולתו, החל להופיע בקרקוב בעיתון "נובי דז'ייניק" שעזר להפיץ את עמדותיו בפולנית.

היו אלו יהודים שהאמינו שהפתרון למצבם של היהודים הוא עלייה לא"י והקמת מדינה יהודית.

מסגרות חינוכיות בקרקוב של זרם זה / איך עזרו לקהילה היהודית?

1. בתי ספר ציוניים: בקרקוב הוקמו מספר בתי ספר ציוניים. המוכר והחשוב ביותר היה "הגימנסיה העברית" (1908). בבתי ספר אלו קיבלו חינוך יהודי-לאומי, למדו את השפה העברית ואת אהבת הארץ והעם היהודי. בנוסף, למדו תרבות יהודית ותרבות כללית. היה זה ביי"ס תיכון בו התקיימו בגרויות.
2. תנועות נוער ציוניות: בקרקוב היו מספר תנועות נוער "השומר העברי", "הנוער הציוני", "עקיבא" (תנועה חילונית עם קשר למסורת היהודית, לא להתבלבל עם בני עקיבא היום). בשנת 1918 הוקמו קנים של "השומר הצעיר" ו"החלוץ" לבני נוער.
3. אגודות סטודנטים: בקרקוב הוקמו אגודות סטודנטים יהודיים לפי הזרמים השונים (לא רק הציונות). כחלק מפעולתם, הסטודנטים ניסו להיאבק באנטישמיות ההולכת ומתגברת במדינה, ניסו למנוע מהשלטון הפולני לקבוע מכסות (=כמות סטודנטים מוגבלת מראש) לסטודנטים יהודיים באוניברסיטאות (מהלך שנועד להשפיל, לבודד ולדחוק את היהודים מהחברה הכללית).

ב. הזרם האורתודוקסי (=חרדי, דתי)

לפי זרם זה, **הדת היהודית עומדת בראש סדר העדיפויות**. לדעתם, היהדות היא לא לאום, אלא דת בלבד. **יהודים אלו רצו לשמור על חיי הדת המסורתיים**. חלקם היו חרדים וחלקם היו ציונים. בעקבות עמדתם והשפעתם בפולין, השלטון הפולני ראה גם הוא את היהדות כדת בלבד.

זרם זה יוצג ע"י מפלגת "אגודת ישראל", המפלגה היהודית השנייה בגודלה במדינה. מפלגה זו שלטה באופן רשמי בקהילה היהודית בקרקוב והצליחה להכניס שני צירים לפרלמנט הפולני.

מסגרות חינוכיות בקרקוב של זרם זה / איך עזרו לקהילה היהודית?

בעיר הוקמו מספר מוסדות חינוך דתיים:

1. **בית ספר לבנים**: בשנת 1876 הוקם "תלמוד תורה" בו למדו 1,500 תלמידים עד מלחמת העולם השנייה. **למדו בו לימודי קודש** (תנ"ך, תלמוד, תושב"ע) וגם **מקצועות כלליים** (היסטוריה, גיאוגרפיה, מתמטיקה).
2. **בית ספר לבנות**: מערכת חינוך חרדית לבנות הנקראת "**בית יעקב**" שמטרתה הייתה לחנך את הבנות לערכי הדת ולמנוע מהן להתבולל. בנוסף, ב 1922 הוקם סמינר למורות של הרשת, שמשך אליו סטודנטיות יהודיות מכל אירופה.
3. **בית ספר של תנועת המזרחי**: תנועת המזרחי הייתה תנועה ציונית-דתית שקראה לעלייה לא"י במטרה **להקים חברה דתית הפועלת על פי חוקי ההלכה**. תנועת המזרחי הקימה שני מוסדות: בית ספר יסודי "**החדר העברי**" ובית ספר תיכון "**תחכמוני**" בו למדו לימודי קודש ולימודים כלליים.
4. **תנועות נוער חרדיות**: תנועת המזרחי הקימה גם תנועת נוער לחינוך בלתי פורמלי.

שימו לב: הערה לגבי המסגרות החינוכיות של הזרמים:

- למרות שיש אפשרויות בחירה רבות בחינוך היהודי על גווניו השונים, רוב הילדים היהודים **נשלחו ללמוד בבתי ספר פולניים ממלכתיים** ממגוון סיבות:
- **עלות**: מערכת החינוך היהודית הייתה מערכת פרטית ועלתה הרבה כסף, ומערכת החינוך הממלכתית הפולנית הייתה חינמית.
 - **רצון להשתלב בחברה**: החברה היהודית עברה תהליכי חילון ומודרניזציה. לכן, היו יהודים רבים שרצו שילדיהם ישתלבו בחברה ויתנתקו מהחינוך היהודית.
 - **מגבלות השלטון הפולני על בוגרי החינוך היהודי**: במטרה שהיהודים ישתלבו בחינוך הכללי, השלטון אסר על בוגרי מערכת החינוך היהודי ללמוד במוסדות להשכלה גבוהה או להתקבל לתפקידים במוסדות ממשלתיים.

חשוב לציין שיהודים שלמדו במערכת החינוך הפולנית הממלכתית סבלו מאנטישמיות.

ג. הבונד

הייתה זו **מפלגת הפועלים** היהודית שהאמינה ב**סוציאליזם** (=שוויון ללא הבדל דת, גזע, מין ולאום). לכן, הם רצו את **השתלבות היהודים באירופה ובמאבק המעמדות העולמי**. כלומר, מבחינתם, היהודים הם חלק ממאבק גדול יותר של פועלי העולם כולו.

מפלגה זו רוצה להשיג **אוטונומיה ליהודי פולין**. היא הצליחה לקבל זכויות בתחומי החינוך, התרבות והדת.

בקרוב יצא עיתון בשם "וואלקה" שהיה מזוהה עם הבונד.

הבונד **מתנגד לציונות** כי מבחינתם היהדות היא תרבות ולא לאום (ולכן אין צורך לדרוש להקים מדינה יהודית). מבחינתם, שפת היהודים היא יידיש.

מפלגה זו הצליחה להכניס לפרלמנט הפולני שני צירים.

סיכום הזרמים האידיאולוגיים

<u>הבונד</u>	<u>הזרם האורתודוקסי</u>	<u>הזרם הציוני</u>	
היהדות היא תרבות	היהדות היא דת ולא לאום	יהדות כלאום ולא רק דת	במה מאמינים
הבונד	אגודת ישראל	פועלי ציון הציונים הכלליים	מפלגות
יידיש	פולנית	עברית	השפה הרשמית של היהודים
פולין	פולין	א"י במדינה עצמאית	הטריטוריה בה צריכים היהודים לחיות
-	תלמוד תורה בנות יעקב (כולל סמינר למורות) החדר העברי תחמוני תנועת נוער חרדית	הגימנסיה העברית השומר העברי עקיבא השומר הצעיר	מסגרות חינוך
-	-	יהושוע טהון – ראש המועצה הלאומית היהודית בפולין.	אישים בולטים

מאפיינים תרבותיים

1. **ספורט**: בקרקוב הוקמו מועדוני ספורט יהודיים, כמו **מכבי**. היה זה ארגון ספורט ששילב פעילות ספורטיבית תרבות ופנאי. הוקם ב 1909 ע"י צעירים ציונים. בהתחלה צחקו עליהם הפולנים והחרדים, אך לאט לאט התרחב המועדון.
2. **שירה וספרות**: בקרקוב הייתה פריחה ספרותית. אחד המשוררים המפורסמים היה **מרדכי גבירטג** שכתב על החיים היהודיים בפולין. הוא כתב פואמה מפורסמת עד היום: **שריפה אחים שריפה** בעקבות פוגרום פישטק בשנת 1936.
3. **תיאטרון**: תנועת "הבונד" הקימה תיאטרון יהודי בקרקוב בשנת 1926.
4. **עיתונות**: בנוסף לעיתונים הפולנים הודפסו בעיר גם עיתונים ציוניים. היה עיתון ליברלי שתקף את האנטישמיות בפולין ופעל נגד התבוללות הקהילה היהודית. בנוסף, העיתון גם עשה תעמולה ציונית ופרסם כתבות על הנעשה בא"י.
5. **בתי קפה**: בקרקוב הוקמו ופעלו בתי קפה בהם נפגשו אנשי רוח ומשכילים (יהודים ופולנים) במטרה לדבר על השגרה.

סיכום: המצב של יהודי קרקוב ופולין

התחום	המצב
דמוגרפי	10% מהאוכלוסייה הכללית 25% מאוכלוסיית קרקוב בעלי מקצועות חופשיים
כלכליים	עזרה מארגון הג'וינט יציאה יחסית מהירה מהמשבר הכלכלי
פוליטי	קמות מפלגות יהודיות (יצחק גרינבוים) מוקם גוש מיעוטים
אידיאולוגי	ציונות אורתודוקסי בונד ומסגרות חינוך פרטניות לכל זרם
תרבות	ספורט, עיתונות, תיאטרון, בתי קפה, שירה, ספרות

שנות ההידרדרות

בשנת 1935 נפטר **הגנרל פילסודסקי**. מבחינת הקהילה היהודית מותו נחשב **אסון** כי הוא נחשב **מגן של היהודים** (למרות הביקורת על השלטון שלו).
לאחר מותו שוב התחיל **חוסר יציבות פוליטית** בפולין, והמצב של היהודים התחיל להידרדר:

- **בתחום הפוליטי:** המשטר החדש התחיל לחוקק חוקים אנטישמיים. בנוסף, משרות ציבוריות הפכו להיות מוגבלות לנוצרים בלבד.
- **בתחום החינוך:** הוטלו מכסות להפחתת הסטודנטים היהודים והם הופרדו משאר התלמידים. החלו להיות באוניברסיטאות "ספסלי הגטו" במטרה למנוע מהיהודים למנוע לשבת במושבים מסוימים, הוקצו להם מושבים מיוחדים.
- **בתחום הכלכלי:** הוטל חרם על עסקים יהודיים. בכניסה לבתי העסק עמדו משמרות לאומניים שדרשו לעשות חרם. בנוסף, הוטלו על היהודים קנסות כבדים.
- **בתחום הדמוגרפי:** יהודים רבים שהזדהו עם האליטה הפולנית עזבו את השכונות היהודית ועברו לשכונות הכלליות. קצב גידול האוכלוסייה היהודית גבר על קצב האוכלוסייה הפולנית, והפולנים הרגישו מאוימים והאנטישמיות התגברה.

האווירה הכללית **עודדה התנכלויות ליהודים** שבאו לידי ביטוי בכרזות נגד היהודים, אלימות נגד עוברי אורח יהודים ובפוגרומים בכל רחבי פולין. הפוגרום האכזרי ביותר היה בעיר **פשיטיק**.

זאב ז'בוטינסקי

פנה ליהודי פולין, ב 9 באב 1938 ואמר שהוא מרגיש שיש אסון גדול שהולך ומתקרב, והיהודים צריכים לברוח עכשיו כדי להציל את חייהם. חלק מיהודי פולין אכן נענו לקריאתו ועזבו, בעיקר **בני נוער** שעלו לארץ כי לא ראו שינוי במצבם בעתיד הקרוב. אבל, **רוב יהודי פולין נשארו** והמשיכו בחיים עם הגזרות הפולניות.

סיכום: מצב היהודים בין שתי מלחמות העולם

התקופה	מצב היהודים
1918-1922	פולין הופכת לדמוקרטיה בעקבות הסכם ורסאי. יהושע טהון מייצג את היהודים בוועידת השלום בפריז.
1922	בחירות דמוקרטיות ראשונות. ימין (נוצרי, אנטישמי) שמאל (ליברלי, מאמין ברב לאומיות) הימין מנצח אבל לא מצליח להרכיב קואליציה. שמאל עולה לשלטון יחד עם גוש המיעוטים .
1926-1935	שלטון של הגנרל פילסודסקי נתפס כמגן היהודים. פריחה בכל תחומי החיים.
1936	תחילת ההידרדרות במצב היהודים לאחר מותו של הגנרל פילסודסקי.

www.rachelbd.co.il | rachelbd.center@gmail.com

חיים לבנון 55 ת"א | 054-5411385 | חפשו אותנו: רחל בן - דוד

